

9. Кревецький І. Нова російська мемуаристика / І. Кревецький // Нова Зоря. – 1930. – Ч. 10. – 9 лют. – С. 6–7.
10. Кревецький І. Перша бібліотека на Україні: в 900-ті роковини її існування 1037–1937 / І. Кревецький. – Львів, 1937. – 24 с.
11. Кревецький І. Перша газета на Україні / І. Кревецький. – К., 1927. – 14 с.
12. Кревецький І. Перша українська автобіографія “Поучення дітям” вел. кн. Володимира Мономаха (поч. XII ст.) / І. Кревецький // Нова Зоря. – 1930. – Ч. 62. – 17 серп. – С. 6.
13. Кревецький І. Польська мемуаристика в XIX–XX ст. / І. Кревецький // Нова Зоря. – 1930. – Ч. 6. – 26 січ. – С. 6–7.
14. Кревецький І. Прогностик Юрія Дрогобича. Наша найстарша печатана книжка появилася 1483 р. в Римі і присвячена папі. Її автор: Галичанин. Вона відома тільки в 1 примірнику / І. Кревецький // Нова Зоря. – 1932. – Ч. 32. – С. 13.
15. Кревецький І. Російська мемуаристика від XII-ого до XVIII-ого ст. / І. Кревецький // Нова Зоря. – 1930. – Ч. 8. – 2 лют. – С. 6–7.
16. Кревецький І. Сучасна українська історіографія / І. Кревецький // Нова Зоря. – 1928. – 25 лист. – С. 6.
17. Кревецький І. Українська католицька преса: історично-бібліографічний огляд в 75-ліття її існування / І. Кревецький // Нова Зоря. – 1928. – 30 груд. – С. 6–7.
18. Кревецький І. Український некрополь: пригадка з приводу Зелених свят / І. Кревецький // Нова Зоря. – 1930. – Ч. 42. – 8 черв. – С. 6–7.
19. Стеблій Ф. Іван Кревецький – вчений і бібліотекар / Ф. Стеблій // Бібліотека Наукового товариства ім. Шевченка: книги і люди : матеріали круглого столу. – Львів, 1996. – С. 86–102.
20. Стеблій Ф. Іван Кревецький – історик-державник / Ф. Стеблій. – Львів : Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2003. – 40 с.
21. Центральний державний історичний архів (ЦДІА) України у Львові. – Ф. 309, оп. 1, спр. 850. – 28 арк.
22. ЦДІА України у Львові. – Ф. 309, оп. 1, спр. 1521. – 74 арк.
23. ЦДІА України у Львові. – Ф. 309, оп. 1, спр. 1526. – 99 арк.
24. ЦДІА України у Львові. – Ф. 359, оп. 1, спр. 268. – 15 арк.
25. ЦДІА України у Львові. – Ф. 364, оп. 1, спр. 174. – 10 арк.
26. ЦДІА України у Львові. – Ф. 402, оп. 1, спр. 7. – 291 арк.
27. Черниш Н. І. Кревецький – книгознавець, видавець, бібліограф / Н. І. Черниш // Українська періодика : історія і сучасність : доп. та повід. VI Всеукр. наук.-теорет. конф., 11–13 трав. 2000 р. ; за ред. М. М. Романюка. – Львів, 2000. – С. 460–468.
28. Яворська У. Бібліотечна діяльність Івана Кревецького (1905–1914) / У. Яворська // Вісник книжкової палати. – 2005. – № 4. – С. 40–44.

The article reveals polycultural activity of the prominent Halychyna historian Ivan Krevetskyi (1883–1940), representative of state-forming trend in Ukrainian historiography. Scientific research of the scientist concentrated at problems of Ukrainian science and culture, as I. Krevetskyi headed Library of T. Shevchenko Scientific Society in Lviv (1909–1937) and worked in various sections of the Society. Cultural research of the scientist has polydimensional character, because it covers problems of Ukrainian history, education, memoirs, publishers, press, bibliology, journalism.

Key words: Ivan Krevetskyi, polycultural activity, Halychyna, Ukrainian science.

УДК 930.1: 821.161.2

ББК 63.1 (4 Укр) – 8

Олена Дутчак

УКРАЇНСЬКА ІСТОРІОГРАФІЯ ПРО КРАЄЗНАВЧУ ДІЯЛЬНІСТЬ ІВАНА ФРАНКА

Стаття присвячена розгляду підходів до проблем вивчення краєзнавчої спадщини Івана Франка в українській історіографії. Проаналізовано основні франкознавчі проблеми, що актуалізувалися на кожному з етапів розвитку української історичної науки протягом кінця XIX – початку XXI ст. Зроблено висновок про недостатню наукову розробку та практичне застосування теоретико-методологічних напрацювань Івана Франка в краєзнавчих дослідженнях українських науковців.

Ключові слова: Іван Франко, історіографія, краєзнавство, туристично-краєзнавчий рух.

Інтерес до наукової діяльності Івана Франка з'явився ще за його життя. Саме з того часу бере початок франкознавство як окрема галузь українознавства. Упродовж усього ХХ ст. виходили у світ твори Франка, спогади сучасників, численні дослідження його літературної й наукової діяльності, біографічні та бібліографічні видання. На початку ХХІ ст. цей процес триває.

На сучасному етапі розвитку української історичної науки спостерігається зростання кількості досліджень, присвячених діяльності Івана Франка. Різні аспекти його краєзнавчої діяльності стали предметом наукового зацікавлення як професійних учених, так і місцевих краєзнавців: П.Арсенича [1], І.Білинкевича [3–5], Б.Гавриліва [7; 8], В.Грабовецького [9], П.Гуралюка [10], М.Дзурака [11], Я.Луцького [17], Г.Луцюк [18], В.Скоморовського [25–28], К.Шевціва [39] та інших. Тематика досліджень є надзвичайно різноманітною: історико-краєзнавчі дослідження, етнографічна й організаційно-мандрівницька діяльність Івана Франка, а також біографічні й історіографічні франкознавчі надбання. Незважаючи на значну кількість праць, досі не здійснено узагальнюючого дослідження, де б на належному теоретико-методологічному рівні було проаналізовано краєзнавчу діяльність Івана Франка, деякі аспекти якої почали висвітлюватися на сторінках наукових праць лише нещодавно.

Сьогодні назріла потреба підсумувати надбання науковців різних напрямів, подати так званий історіографічний зріз стану дослідження організаційно-мандрівницької та краєзнавчої діяльності Івана Франка, а також виокремити проблеми, які не знайшли належного висвітлення на сторінках наукових праць.

Ураховуючи недостатню наукову розробку проблеми, метою дослідження є аналіз, систематизація й узагальнення підходів українських науковців різних напрямів до висвітлення краєзнавчої й організаційно-мандрівницької діяльності Івана Франка.

Вплив Івана Франка на розвиток краєзнавчих досліджень в Україні важко переоцінити. На сторінках низки наукових праць він не лише систематизує зібраний фактичний матеріал, а один з перших в українській науці займається розробкою теоретико-методологічних основ краєзнавства.

Особливу цінність для нашого дослідження становлять ті праці Івана Франка, у яких підсумовано здобутки певних етапів його краєзнавчої діяльності: “Етнографічна виставка в Тернополі” [36], “Етнографічна експедиція на Бойківщину” [38], “Із наукових екскурсій по краю” [33], “Українсько-руська студентська мандрівка літом 1884 р.” [35].

Власні погляди щодо проблем практичної організації краєзнавчих досліджень Іван Франко висвітлює на сторінках праці “Етнографічна виставка в Тернополі”. На початку статті автор подає досить детальний вступ, що є характерною ознакою більшої його праць; у ньому – коротка історична довідка щодо проведення серії етнографічних виставок, які проходили на території Галичини наприкінці ХІХ ст. Не оминув Іван Франко й проблеми українсько-польського протистояння, яке яскраво проявилось навіть на організаційному етапі проведення цієї виставки: українці, яких дещо менше, ніж поляків, було залучено до організації, прагнули показати етнічну різноманітність Галичини, а також повною мірою представити українську самобутність, що впливало з їхніх автономістських інтересів. У свою чергу поляки ставили собі за першочергове завдання представити Східну Галичину перед австрійськими високопосадовцями як землю, що споконвіків належить Польщі. Саме тому найбільш дискусійним було питання поділу Галичини на окремі територіальні зони, у межах яких мали проводитись етнографічні дослідження та збір експонатів.

Це дослідження привертає увагу насамперед тим, що методика проведення краєзнавчих досліджень тут постає не як відірвана від практики абстрактна формула, а як перелік чітко сформульованих рекомендацій, здійснення яких є необхідним для побудови цілісної наукової картини досліджуваного явища. Зокрема, Іван Франко наводить

переконливі аргументи проти застосованої “класифікації етнографічних предметів за принципом сучасної географії – характеризувати населення по території басейнів головних рік краю”. Учений зазначає: “Чи в даному випадку принцип цей найслухніший із можливих, не берусь наперед оцінювати, але видається, що Галичина (говорю тут тільки про Східну Галичину, бо лише вона буде представлена на даній виставці), має більше різних етнографічних типів, ніж головних річкових басейнів” [38, с.472]. Також він висловлює низку зауважень стосовно методики збору етнографічного матеріалу, яку застосовували в той період. Вважає, що під час подорожі чи екскурсії неможливо глибоко дослідити етнографічні особливості тієї чи іншої етнографічної групи. У результаті, навіть значний за обсягом матеріал не завжди повною мірою відображатиме внутрішню сутність досліджуваного явища, хибуватиме однобічністю, якщо він був зібраний нашвидкуруч [38, с.477].

Праця “Етнографічна експедиція на Бойківщину” є своєрідним звітом про здійснену експедицію. У вступній частині автор перелічує її учасників та організаторів, подає детальний маршрут експедиції. Основна частина праці присвячена аналізу одержаних результатів і зіставленню їх із результатами досліджень інших науковців, які займалися етнографічними чи фольклористичними дослідженнями самотності бойків, подаючи детальний аналіз здобутків і прорахунків кожного вченого. Незважаючи на надзвичайно плідні здобутки експедиції, у процесі якої тільки розроблялися наукові основи проведення аналогічних досліджень, сам Іван Франко досить стримано й критично оцінює досягнуте: “Експедиція не мала ані можливості, ані наміру дати вичерпну картину цього певною мірою незвичайного, досі ще мало досліджуваного гірського населення – бойків. Це була ніби тільки спроба, зроблена більше для того, щоб зафіксувати найбільш цікаве й те, що пізніше треба було глибше і ширше дослідити, щоб встановити головні риси терену, а не щоб вичерпати предмет дослідження. Тому наведені нижче зауваження про бойків слід розглядати як побіжні спостереження туриста, якщо навіть він раніше не одноразово уже знайомився з краєм і населенням...” [40, с.70].

Проблемам підбору методів краєзнавчих досліджень присвячена невелика за обсягом стаття під назвою “Із наукових екскурсій по краю” [35], у якій Іван Франко описує процес збору матеріалу “для пізнання нашої минувшини”, здійснений упродовж літа 1900 року.

Праця “Українсько-руська студентська мандрівка літом 1884 р.” проливає світло на процес становлення українського (не тільки за національною приналежністю учасників, а й за внутрішнім змістом) туристично-краєзнавчого руху на території Галичини. Віршована форма твору не дозволяє повною мірою піддати його історіографічному аналізу як будь-яку іншу наукову працю, чого не можна сказати про вступну частину, де автор перелічує учасників мандрівки, деталізує маршрут і подає інші додаткові відомості. Важливо, що І.Франко пише про мандрівку не як про окремо взятий факт, а як про одну з багатьох, що періодично здійснювалися територією краю, і як другу, яка проходила за участю української студентської молоді. Дослідник чітко окреслює її мету: “... познайомити учасників із досить значною частиною нашого краю, його мальовничими місцевостями та його населенням” [37, с.251].

Першою історіографічною працею, присвяченою аналізу рівня розвитку галицького краєзнавства, стала невелика за обсягом стаття Івана Франка “Галицьке краєзнавство”, яка досі залишається однією з найбільш удалих спроб показати стан розвитку краєзнавчих досліджень на території Галичини наприкінці ХІХ ст. Унікальність цієї праці полягає в тому, що автором максимально об’єктивно висвітлено наукові здобутки представників усіх етнічних груп Галичини, а також іноземних мандрівників. Жоден з усіх наступних поколінь науковців не здійснив схоже за методикою дослідження. Більшість вітчизняних науковців акцентують увагу на напрацюваннях,

здійснених власне українськими вченими. Такий підхід є помилковим з огляду на масштабність наукових здобутків польських та інших учених другої половини XIX – початку XX ст.

Цікавою є структура праці “Галицьке краєзнавство”: вона складається з дев’яти розділів. Перший розділ праці – вступний, майже повністю присвячений розгляду причин, що зумовили відсутність належного рівня розвитку будь-якого напрямку галицького краєзнавства. Іван Франко небезпідставно виокремлює політичні чинники як такі, що найбільш негативно впливають на розвиток краєзнавства в краї, висловлюючи низку думок із цього приводу: “Австрійський уряд, приєднавши Галичину, не дуже дбав про піднесення в ній краєзнавства, яке легко могло б пробудити у її мешканців надто велику любов до свого краю, небезпечні думки про давнє і недавнє минуле, не кажучи вже про теперішній стан” [33, с.117]; “За австрійських часів ... надмірна цікавість до громадських і політичних справ чи навіть географії краю легко могла стати небезпечною, викликати до цікавого підозри і переслідування з боку пильної бюрократії” [33, с.118]; “бурхливий 1848 рік, ота весна народів, був надто розполітикований, щоб знайти час для вільних краєзнавчих студій. В літературі тоді панувала, гриміла і вирувала публіцистика на злобу дня, нерідко блискуча, часом різка і завжди тенденційна і однобока. Тільки роки, що наступили безпосередньо після того, роки реакції і силою придушеного політичного життя, викликали першу польську працю про Галичину, визначну в своєму роді, що блискуче започаткувала нашу краєзнавчу літературу...” [33, с.118].

На сторінках праці “Галицьке краєзнавство” Іван Франко вперше в українській науці обґрунтував поняття “краєзнавство” як науковий напрям, опираючись на наукові здобутки у сфері краєзнавства в Німеччині, Данії, Швеції, зазначаючи, що “наука краєзнавства, що її німці називають Heimatskunde, в інших країнах... становить один із найважливіших предметів шкільного навчання, починаючи із початкових шкіл” [31, с.116].

Наступні п’ять розділів Іван Франко присвятив огляду стану розвитку різних видових варіантів краєзнавства: географічного, етнографічного, історичного, а також комплексу статистично-економічних досліджень, спрямованих на вивчення демографічної ситуації та економіки краю. В останніх трьох розділах подано аналіз найбільш ґрунтовних краєзнавчих досліджень Галичини. Розглядаючи праці польських авторів, він намагається максимально об’єктивно оцінити їх значущість. Таким чином, Іван Франко виступає чи не єдиним представником наукових кіл періоду кінця XIX – початку XX ст., який у своїх дослідженнях опирався лише на наукові методи, відкидаючи існуючі в галицькому суспільстві стереотипи. Значну увагу автор приділяє фольклористичним дослідженням польських та українських дослідників, здійснених у процесі мандрівок галицькими теренами. Порівнюючи наукові здобутки польських та українських науковців, учений доходить висновку, що наприкінці XIX ст. “українська фольклористика відставала” [33, с.130].

Дослідження такого напрямку не були продовжені жодним ученим як того періоду, так і на сучасному етапі розвитку вітчизняної історіографії, що відкриває перед сучасними українськими науковцями простір для реалізації плідної дослідницької діяльності.

Характерною рисою української історіографії кінця XIX – початку XX ст., яка згодом ще більшою мірою проявилася в діаспорній історіографії, виступає спроба показати становлення українського мандрівництва через призму гуртування українців навколо ідеї дослідження свого краю. При цьому здобутки мандрівників (освоєння нових туристичних маршрутів, становлення елементарної туристичної інфраструктури тощо) практично не бралися до уваги. З точки зору розгортання національно-культурного відродження, утвердження автономістських, а згодом і самостійницьких прагнень

українського суспільства, питання, пов'язані з розвитком туристики*, не входили в коло наукових інтересів науковців, як правило, активних суб'єктів національно-культурного відродження. Заповнення цих прогалів відбувається завдяки працям сучасних українських науковців. На відміну від української, польська історіографія відповідного періоду, навпаки, приділяла цьому питанню досить значну увагу. Проблеми, пов'язані з розвитком мандрівництва, неодноразово ставали предметом досліджень численної когорти науковців.

Важливу інформацію, що дозволяє максимально об'єктивно подати історіографічний зріз стану дослідження туристично-краєзнавчої діяльності Івана Франка, містить мемуарна література. Це, зазвичай, спогади учасників організованих Франком мандрівок, визначних науковців і громадсько-політичних діячів того часу. На жаль, серед значного за обсягом масиву мемуарної літератури надзвичайно мала частина присвячена туристично-краєзнавчим здобуткам Івана Франка. Це – спогади С.Барана [2], А.Дольницького [12], Д.Осічного [22], В.Лукича [16], О.Маковея [19], В.Охрімовича [23], П.Франка [37]. Практично всі вони опубліковані в збірниках “Іван Франко у спогадах сучасників” (Львів, 1956, 1972), вихід у світ яких став можливим завдяки другому етапові актуалізації франкознавчих досліджень, зумовленому пом'якшенням тоталітарного режиму (перший етап актуалізації франкознавства проходив у 20-х роках ХХ ст. у рамках політики “українізації”).

Автори спогадів подають відомості про особисті зустрічі, навчання та співпрацю з І.Франком, акцентуючи увагу на кількості написаних творів упродовж певного періоду, датах зустрічей, предметах побуту та інших дрібних деталях, що є характерною рисою літератури мемуарного характеру.

Важливим з огляду на досліджувану проблему є цикл спогадів Осипа Маковея, поміщений у збірнику під назвою “Із щоденника”. Він описує кількадечну мандрівку в гори, що відбувалася наприкінці травня 1889 р., і подорож до Перемишля – у серпні того ж року. Про Івана Франка говорить як про ініціатора й організатора мандрівок.

Дмитро Осічний повідомляє про перебування Івана Франка на Гуцульщині, зокрема в Криворівні: “Тут проживав і Франко, сам або з ріднею, кожного літа, починаючи з 1902 (за винятком 1908) до 1914 року”; “Франко любив ходити на прогулянку в ліс, збирати гриби. Незважаючи на слабе здоров'я, йшов Франко нелегким плаєм поза далекі гуцульські садиби на Угрєці, в ліси, звані “осіками”. Він завжди йшов із сільською молоддю” [22, с.235–236].

Одна з перших Франкових студентських мандрівок улітку 1876 р. детально описана Антоном Дольницьким у “Споминах про молодого Івана Франка” [12]. Автор зазначив учасників мандрівки, а також деталізував її маршрут: Долина – Мізунь – Паницьків – Велдіж – Лолин – Вишків – Сенечів.

Петро Франко серед численних спогадів про свого батька згадує про неодноразове перебування в Криворівні, де той “зібрав доволі етнографічного матеріалу, записуючи пильно приповідки, оповідання (особливо про Довбуша) та пісні” [37, с.383].

Зазначимо, що туристично-краєзнавча діяльність Івана Франка не стала предметом наукових досліджень ні діаспорної, ні вітчизняної міжвоєнної історіографії. Це можна пояснити комплексом причин: по-перше, увага науковців діаспори та вітчизняних учених міжвоєнного періоду була здебільшого прикута до проблем національно-державного будівництва, тому практично вся франкознавча література присвячена суспільно-політичній діяльності Івана Франка; по-друге, характерною рисою досліджень Галичини, здійснених істориками різних напрямів, є звернення уваги до процесів, що мали місце у 20–30-х роках ХХ ст. Довоєнний період перебував, так би мовити, “в тіні” останніх.

* Запозичений із польської мови відповідник терміна “туризм”, широковживаний у досліджуваний період.

За радянського періоду проблеми розвитку туристично-краєзнавчого руху кінця XIX – початку XX ст. не вивчалися. Краєзнавство, як і всі соціогуманітарні науки, було спрямоване на ідеологічну “обробку” суспільства. Становлення так званого радянського краєзнавства як псевдонаукової дисципліни проходило з “вихолощенням” тем, які більшою чи меншою мірою торкалися проблем українського національно-культурного розвитку. Радянське краєзнавство в основному було покликане досліджувати боротьбу трудящих проти “загниваючого” капіталізму на окремих територіях та їхнє прагнення “возз’єднатися” з братнім російським народом, а також проливати світло на різні аспекти життя народних мас, обґрунтовуючи “прогресивні” зміни, що були запроваджені радянським режимом. Постать Каменяра як “будителя народних мас” була вдало використана радянськими ідеологами. Утім багато аспектів наукової та громадської діяльності Івана Франка замовчувалися, його наукові краєзнавчі здобутки практично залишилися поза увагою науковців.

Водночас організаційно-мандрівницьку діяльність Івана Франка вперше було досліджено на належному рівні. Як результат тривалої дослідницької праці вийшла у світ серія путівників [14; 20; 24; 40; 41], серед яких найбільш значущі: “Іван Франко на Прикарпатті” Володимира Полека (Ужгород, 1966) і колективна праця “Шляхами Івана Франка” (Львів, 1966), покликані до життя як розвитком туристичної галузі, так і радянською пропагандою певних видів відпочинку.

Крім того, актуалізація франкознавчих досліджень на початку 60-х років була зумовлена Указом Президії Верховної Ради Української РСР “Про перейменування міста Станіслава і Станіславської області” від 9 листопада 1962 року, текст якого був уміщений В.Полеком на одну з перших сторінок путівника “Іван Франко на Прикарпатті” [24, с.3]. Власне, путівник давав відповідь на запитання: “Чому Івано-Франківська область носить ім’я великого Каменяра?”. З його сторінок дізнаєтеся про цікаві факти з життя Івана Франка, його літературної й громадської діяльності на території Прикарпаття” [24, с.2]. Крім іншого, це – науково-популярне видання, оскільки автор робить виклад матеріалу у вигляді уявного маршруту містами та селами, пов’язаними з перебуванням і діяльністю Івана Франка. Його початок – Станіслав. Відтак подорож пролягає через такі населені пункти: Коломия – Нижній Березів – Вовчківці – Белелуя – Снятин – Косів – Довгопілля – Голови – Криворівня – Верховина (Жаб’є) – Буркут – Микуличин – Галич – Підгірки – Калуш – Долина – Шевченкове (Велдіж) – Лолин – Козаківка – Болахів – Бубнище. Крім огляду визначних місць на території вказаних міст і сіл, путівник містить значний за обсягом корпус інформації про літературну та громадську діяльність Івана Франка. Праця практично повністю присвячена розгляду так званого соціалістичного періоду його життєвого шляху. З Франкової біографії виокремлено лише ті факти, які зображують його як соціаліста, відданого послідовника марксизму. Автор замовчує той загальновідомий факт, що Франко в молодості “перехворів” соціалізмом (такий вислів уже утвердився в сучасній франкознавчій науковій літературі), що було виявом активного пошуку дієвої суспільно-політичної ідеї.

Схожі пошуки були властиві значній когорті українських суспільно-політичних діячів кінця XIX – початку XX ст., оскільки тривала відсутність української державності і, як наслідок, політичної еліти породжувала невизначеність основоположних принципів розвитку національної ідеї. Радянська історіографія, заперечуючи можливість існування самих лише понять українська національна ідея, українська державність тощо, замовчувала те, що більшу частину своєї громадської та публіцистичної діяльності І.Франко здійснював у руслі національно-державної ідеї. Попри заідеологізованість, що була обов’язковою умовою виходу у світ будь-якого дослідження за радянського періоду, праця “Іван Франко на Прикарпатті” має низку власне наукових недоліків: по-перше, автор у вступній частині називає працю путівником, чому не відповідає зміст самого дослідження (повністю відсутній довідниково-допоміжний

апарат); по-друге, указані населені пункти жодним чином не пов'язані з маршрутами подорожей, територіальною близькістю чи хронологічною послідовністю перебування Івана Франка; по-третє, немає жодних відомостей про його перебування на території сучасних Львівської та Чернівецької областей, що значною мірою перешкоджає можливості реконструкції маршрутів, які, здебільшого, виходили за межі сучасної Івано-Франківщини.

Незважаючи на наявні недоліки, праця Володимира Полека є одним із перших досліджень, присвячених туристичній діяльності Івана Франка. Значний обсяг фактичного матеріалу вперше було реконструйовано та введено в науковий обіг.

Дещо схожою з попередньою є праця “Шляхами Івана Франка” [41]. Вона має науково-популярний характер, оскільки за способом викладу матеріалу нагадує не так наукове дослідження, як літературний твір, насичений цитатами поезій. Усе ж це дослідження значно ґрунтовніше, ніж згадувана вище праця “Іван Франко на Прикарпатті”, оскільки практично повністю позбавлене некоректних з наукової точки зору просторових обмежень. Наявність ідеологічних рамок відчувається вже з перших сторінок твору, на яких висвітлено основні етапи радянзації західноукраїнських земель: “З великою радістю зустріли земляки Каменяра вересневі дні 1939 року, що знаменували здійснення заповітних мрій трудящих західноукраїнських земель про воз'єднання з Радянською Україною” [41, с.11].

На сторінках праці “Шляхами Івана Франка” в хронологічній послідовності розкрито основні віхи життєтворчості Івана Франка, пов'язані з його перебуванням у тому чи іншому населеному пункті, відповідно до чого сформульовано розділи праці: “Місто юності Каменяра” (Дрогобич), “Лолин...”, “У Львові та на Львівщині”, “На нашій золотій Поділлію...”, “Слідами однієї Франкової мандрівки”, “На Прикарпатті та на Гуцульщині”, “Пляями і долинами Бойківщини”, “На зеленій полонині” та ін. Такий спосіб викладу інформації є значно ефективнішим для максимальної об'єктивної реконструкції фактів, що мали місце в біографії Івана Франка.

Праці “І.Я.Франко на Станіславщині” [14], “Шляхами Івана Франка” [20], “Шляхами Івана Франка по Україні” [40] є практично аналогічними за структурою та методикою дослідження.

Багато різноманітної сучасної наукової літератури присвячено туристично-краєзнавчим здобуткам Івана Франка: статті, окремі розділи праць, спеціальні монографічні дослідження та біографічно-довідникові видання. Така увага є повністю виправданою з огляду на вагомий внесок Івана Франка в розвиток українського туристично-краєзнавчого руху в Галичині другої половини ХІХ – початку ХХ ст. Більше того, той вплив, який Іван Франко здійснив на формування наукових основ галицького краєзнавства, на розвиток його теоретико-методологічних засад, що досі являє собою “фундамент” для сучасних краєзнавчих напрацювань, важко переоцінити.

На тлі численних франкознавчих праць якісно вирізняється низка праць В.Скоморовського, який акцентує увагу на краєзнавчих поглядах Івана Франка, ставлячи собі за мету здійснити дослідження, яке б повною мірою висвітлювало їхнє формування й розвиток. Зібравши великий за обсягом корпус фактичного матеріалу, який висвітлює краєзнавчу діяльність Івана Франка, автор робить висновок: “Іван Франко здійснив великий вплив на становлення і розвиток краєзнавчої науки в Галичині, заклавши її ідейно-теоретичні підвалини. Критично і в цілому вірно оцінюючи ряд пріоритетних тоді парадигматичних концепцій, Каменяр був прихильником історико-порівняльного методу дослідження” [37, с.40].

Значно менше уваги В.Скоморовський приділяє проблемі розвитку туризму на території Галичини за участю Івана Франка, незважаючи на те, що саме в процесі мандрівок, спрямованих на збір фольклорно-етнографічного матеріалу, відбувалося краєзнавче пізнання місцевості та її туристичне освоєння.

Значну увагу сучасні українські вчені приділяють перебуванню Івана Франка на Гуцульщині. Характерною особливістю більшості таких праць є публіцистичний характер викладу матеріалу, а також фрагментарність відомостей, які вони містять. Їх автори, зазвичай, спочатку висвітлюють літературні здобутки Івана Франка, а вже відтак зупиняються на розгляді його туристично-краєзнавчої діяльності. Так, приміром, Ганна Луцок на сторінках статті “Іван Франко на Гуцульщині” цитує уривки його поезій [18, с.70]; Петро Арсенич [1] і Микола Дзурак [11] також багато уваги приділяють літературним здобуткам Каменяра.

Чи не єдиною працею, де на належному рівні висвітлено мандрівницько-краєзнавчу діяльність Івана Франка, є невелика за обсягом стаття Ярослава та Василя Луцьких “Туристичними стежками Івана Франка”, на сторінках якої в хронологічній послідовності висвітлено туристичний аспект його діяльності. Так, у вказаній статті детально проаналізовано процес розвитку українського мандрівництва за участю Івана Франка впродовж 1872–1908 рр., а також показано роль Івана Франка в організації як конкретних мандрівок, так і таких туристично-краєзнавчих об'єднань, як Етнографічно-статистичний гурток, який пізніше реорганізувався в “Кружок для устоювання мандрівок по ріднім краю”, та інших. Автори не обмежуються лише поданням інформації про здійснені мандрівки та наукові експедиції, а й аналізують їхнє значення в розвитку мандрівництва в краї. Також виокремлюють у туристично-краєзнавчій діяльності Івана Франка два взаємопов'язані й взаємозумовлені складники: науково-краєзнавчий та організаційно-андрівницький. Крім того, вони здійснюють спробу показати процес розвитку українського мандрівництва як необхідний компонент національно-патріотичного виховання, підтверджуючи свої міркування словами Івана Франка: “... це більше, ніж те, що становить сферу нашої науки. Бо ж пізнати народ – то значить пізнати людей, що мешкають на певній території, а також пізнати їхнє нинішнє і минуле становище” [17, с.21].

Актуальною франкознавчою проблемою, яка постала в науковій літературі зовсім недавно, є вивчення й реконструкція туристичних маршрутів, пов'язаних з краєзнавчою діяльністю Івана Франка. Як правило, у працях такого типу подається в хронологічній послідовності короткий опис здійснених ним мандрівок. Зокрема, у статті Р.Шутки “Туристські маршрути області, пов'язані з перебуванням І.Франка на Прикарпатті”, запропоновано вісім пішохідних туристичних маршрутів із зазначенням тривалості подорожей та їх протяжності [42]. Поява аналогічних праць є яскравим свідченням переорієнтації вчених із традиційної схеми досліджень на більш прикладну.

За аналогічною методикою написана праця “Стежками Івана Франка: екскурсійні маршрути” (Львів, 2006), яка являє собою посібник, створений на основі опрацювання значного за обсягом фактичного матеріалу [30].

Упродовж досить значного хронологічного періоду, з кінця ХІХ до початку ХХІ ст., проходив процес становлення та розвитку франкознавства, набуваючи на кожному етапі якісно нових рис. Різні аспекти туристично-краєзнавчої діяльності Івана Франка неодноразово ставали предметом наукового зацікавлення вчених, зважаючи на його надзвичайно вагомий внесок у розвиток краєзнавчих досліджень і туристичне освоєння краю. На сторінках своїх праць він уперше в українській науці займається розробкою термінологічних і методологічних проблем краєзнавства. Учені української діаспори та міжвоєнного періоду, зважаючи на політичні реалії того часу, не приділяли належної уваги туристично-краєзнавчій діяльності Івана Франка. Важливий вклад у дослідження туристичної діяльності Каменяра було здійснено в радянський період, але наявні доробки характеризуються наявністю ідеологічних рамок, притаманних дослідженням того періоду, а також рядом помилок. На сучасному етапі розвитку української історичної науки спостерігається звернення великої когорти науковців до франкознавчої тематики. Різні аспекти туристично-краєзнавчої діяльності Івана Франка знайшли своє відобра-

ження на сторінках наукових праць. Спостерігається відхід від традиційної схеми досліджень на більш прикладну. Незважаючи на це, досі не здійснено узагальнюючого дослідження, присвяченого впливу діяльності Івана Франка на становлення туризму та краєзнавства на території Галичини.

1. Арсенич П. І. З фольклорно-етнографічної діяльності І. Франка на Гуцульщині / П. Арсенич // Праці Наукового товариства імені Т. Шевченка. Косівський осередок "Гуцульщина". – Косів, 2006. – Т. 2 : Краєзнавство. – С. 43–47.
2. Баран С. З моїх спогадів про Івана Франка: в 36-ті роковини з дня смерті / С. Баран. – Берлін : Українські вісти, 1952. – 58 с.
3. Білинкевич І. О. Дорогами Великого Каменяра по Івано-Франківщині / І. О. Білинкевич. – Коломия : Вік, 1999 – 220 с.
4. Білинкевич І. О. Іван Франко і Коломия / І. О. Білинкевич. – Івано-Франківськ : Облполіграфвидав, 1991. – 24 с.
5. Білинкевич І. О. Іван Франко на Станіславщині: бібліографічно-краєзнавчі нариси / І. О. Білинкевич. – Коломия : Вік, 2006. – 191 с.
6. В п'яті роковини смерті Івана Франка : збірник / [упоряд. П. Франко]. – Берлін : Українське слово, 1921. – 30 с.
7. Гаврилів Б. М. Галицьке краєзнавство / Б. М. Гаврилів ; [наук. ред. В. Грабовецький]. – Коломия : Вік, 1997. – Ч.1 : Історичні дослідження на Прикарпатті в ХІХ – на початку ХХ ст. – 166 с.
8. Гаврилів Б. М. Прикарпаття в історико-краєзнавчих дослідженнях Івана Франка / Б. М. Гаврилів, М. Б. Гаврилів. – Івано-Франківськ, 2000. – 36 с.
9. Грабовецький В. В. Прикарпаття і Каменяр : збірник на допомогу викладачам історії України, студентам та краєзнавцям / В. В. Грабовецький. – Івано-Франківськ, 2006. – 100 с.
10. Гуралюк П. Шляхами Івана Франка на Покутті та Гуцульщині / П. Гуралюк // Праці Наукового товариства імені Т. Шевченка. Косівський осередок "Гуцульщина". – Косів, 2006. – Т. 2 : Краєзнавство. – С. 54–58.
11. Дзурак М. Каменяра славить Гуцульщина / М. Дзурак // Праці Наукового товариства імені Т. Шевченка. Косівський осередок "Гуцульщина". – Косів, 2006. – Т. 2 : Краєзнавство. – С. 51–53.
12. Дольницький А. Спомини про молодого Франка / А. Дольницький // Іван Франко у спогадах сучасників. – Львів : Книжково-журнальне вид-во, 1956. – С. 99–109.
13. Іван Франко в воспоминаниях современников. – М. : Художественная литература, 1966. – 447 с.
14. І. Я. Франко на Станіславщині : путівник. – Станіслав, 1956. – 28 с.
15. Іван Франко у спогадах сучасників. – Львів : Каменяр, 1972. – 336 с.
16. Лукич В. Спомини про Івана Франка / В. Лукич // Іван Франко у спогадах сучасників. – Львів : Книжково-журнальне вид-во, 1956. – С. 111–115.
17. Луцький Я. В. Туристичними стежками Івана Франка / Я. В. Луцький, В. М. Луцький // Краєзнавець Прикарпаття. – 2006. – № 8. – С. 17–21.
18. Луцьок Г. Іван Франко на Гуцульщині / Г. Луцьок // Краєзнавець Прикарпаття. – 2006. – № 8. – С. 70.
19. Маковей О. Із щоденника / О. Маковей // Іван Франко у спогадах сучасників. – Львів : Книжково-журнальне вид-во, 1956. – С. 213–219.
20. Мороз О. Н. Шляхами Івана Франка / О. Н. Мороз, А. М. Халімончук. – Львів, 1966. – 60 с.
21. Ольховий Я. Дрогобицькі станції Великого Каменяра / Я. Ольховий // Дрогобицький краєзнавчий збірник. – Дрогобич : Коло, 2005. – Вип. ІХ. – С. 73–79.
22. Осічний Д. Перебування Івана Франка на Гуцульщині / Д. Осічний // Іван Франко у спогадах сучасників. – Львів : Книжково-журнальне вид-во, 1956. – С. 235–237.
23. Охримович В. Моя пригода з шибеницею / В. Охримович // Іван Франко у спогадах сучасників. – Львів : Книжково-журнальне вид-во, 1956. – С. 75–79.
24. Полек В. Т. Іван Франко на Прикарпатті : путівник / В. Т. Полек. – Ужгород : Карпати, 1966. – 64 с.
25. Скоморовський В. Іван Франко як краєзнавець / В. Скоморовський // Краєзнавець Прикарпаття. – 2004. – № 3. – С. 40–42.
26. Скоморовський В. Історико-краєзнавчі погляди Івана Франка / В. Скоморовський. – Івано-Франківськ : Гостинець, 2006. – 235 с.
27. Скоморовський В. Краєзнавчі студії Івана Франка / В. Скоморовський // Краєзнавчий збірник на пошану Богдана Гавриліва. – Івано-Франківськ : Типовіт, 2003. – С. 91–96.
28. Скоморовський В. Б. Краєзнавчі студії Івана Франка / В. Б. Скоморовський // Вісник Прикарпатського університету. Історія. – Івано-Франківськ : Плай, 2004. – Вип. VIII. – С. 129–144.
29. Спогади про Івана Франка. – Львів : Каменяр, 1997. – 636 с.
30. Стежками Івана Франка: екскурсійні маршрути. – Львів, 2006. – 85 с.
31. Франко І. Я. Галицьке краєзнавство / І. Я. Франко // Твори у 50 томах / І. Я. Франко. – К., 1986. – Т. 46. – Кн. 2. – С. 116–150.

32. Франко І. Етнографічна експедиція на Бойківщину / І. Я. Франко // Зібрання творів у 50 т. / І. Я. Франко. – К. : Наукова думка, 1986. – Т. 36. – С. 99–108.
33. Франко І. Етнографічний рух у Галичині в ХІХ ст. : повідомлення на Міжнародному конгресі 1900 року / І. Я. Франко // Молода Галичина. – 1912. – 12 березня.
34. Франко І. Із наукових екскурсій по краю / І. Я. Франко // Зібрання творів у 50 т. / І. Я. Франко. – К. : Наукова думка, 1982. – Т. 33. – С. 57–62.
35. Франко І. Найновіші напрямки в народознавстві / І. Я. Франко // Зібрання творів у 50 т. / І. Я. Франко. – К. : Наукова думка, 1986. – Т. 45. – С. 252–260.
36. Франко І. Українсько-руська студентська мандрівка літом 1884 р. / І. Я. Франко // Зібрання творів у 50 т. / І. Я. Франко. – К. : Наукова думка, 1986. – Т. 3. – С. 250–262.
37. Франко І. Я. Етнографічна виставка у Тернополі / І. Я. Франко // Зібрання творів у 50 т. / І. Я. Франко. – К. : Наукова думка, 1985. – Т. 46. – Кн. 1. – С. 469–479.
38. Франко П. Іван Франко зблизька / П. Франко // Іван Франко у спогадах сучасників. – Львів : Книжково-журнальне вид-во, 1956. – С. 381–388.
39. Шевців К. Дрогобицькі знахідки Івана Франка / К. Шевців // Дрогобицький краєзнавчий збірник. – Дрогобич : Вимір, 1998. – Вип. 3. – С. 115–120.
40. Шляхами Івана Франка по Україні : путівник. – Львів, 1982. – 98 с.
41. Шляхами Івана Франка. – Львів : Каменяр, 1966. – 102 с.
42. Шутка Р. Туристські маршрути області, пов'язані з перебуванням І. Франка на Прикарпатті / Р. Шутка // Краєзнавець Прикарпаття. – 2006. – № 8. – С. 26–27.

The article is devoted to consideration of going to the problems of study of local lore inheritance of Ivan Franco in Ukrainian historiography. There are analysed the main problems which were actual on each of the stages of development of Ukrainian historical science during the end of XIX – at the beginning of the XXI century. A conclusion is done about a scientific underexploitation and practical application a theoretical and methodological works of Ivan Franco in local lore researches of the Ukrainian scientists.

Key words: *Ivan Franco, historiography, study of local lore, tourist and study of local lore movement.*

УДК 94 (437:94(438) “1919”

ББК 63.3 (4 Пол)

Ярослав Божак

ПЕРЕДУМОВИ ДО ВІЙСЬКОВОГО КОНФЛІКТУ МІЖ ПОЛЬЩЕЮ І ЧЕХОСЛОВАЧЧИНОЮ 23 СІЧНЯ 1919 РОКУ

У статті зроблена спроба розкрити причини та суть польсько-чехословацького конфлікту, що виник при встановленні кордонів новостворених держав Польщі та Чехословаччини, предметом якого стала державна приналежність територій Цешинської Сілезії, Спишу та Орави.

Ключові слова: *Чехословаччина, Польща, Чехія, Цешинська Сілезія, польсько-чехословацький прикордонний конфлікт, Національна рада Цешинського князівства, Земський національний комітет Сілезії.*

У статті автор ставить перед собою завдання дослідити взаємовідносини Чехословаччини й Польщі після відновлення їх незалежності в 1918 р., висвітлити процес установа кордонів, з'ясувати причини зародження конфлікту, розглянути позицію кожної з держав щодо цього конфлікту та методи подолання проблеми, що виникла.

В українській історіографії існує велика кількість літератури, присвяченої історії Польщі та Чехословаччини, проте питання Цешинської Сілезії та конфлікту, що виник через її приналежність, практично не висвітлено. Серед українських істориків, котрі більш широко розглядають це питання, слід відзначити М.Кірсенка, який висвітлює його в контексті українсько-польсько-чехословацьких відносин [4]. Досить велика історіографічна база із цього питання знаходиться в Чехії та Польщі. Серед основних праць треба відзначити книгу Марека Казіміра “Польсько-чеський конфлікт 1918–1921”, де ця проблема розглядається досить детально [7], працю Антоні Гіза “Польсько-чеські стосунки 1795–1920”, де подається історія польсько-чехословацьких взаємовідносин протягом 125 років [6], Анна Щепанська в книзі “Чехословаччина в